

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXV

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2017

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXV

© 2017 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Matsis Matbaa Hizmetleri

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 34290 Sefaköy / İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com

Sertifika No: 20706

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXV

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Marion MEYER
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. İ. Hakan MERT
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN

MERSİN
2017

*Vefat Eden Meslektaşlarımızı
Saygı ile Anıyoruz...*

Prof. Dr. Güven ARSEBÜK

Prof. Dr. Arzu ÖZTÜRK

Dr.-Ing. Martin BACHMANN

İçindekiler / Contents

K. Serdar Girginer – Murat Durukan <i>Mersin/Gülnar Akyapı Mağarası'nda Bulunan Prehistorik Mağara Resimleri</i>	1
A. Tuba Ökse <i>Yukarı Dicle Havzası'nda Akkad Dönemi'ne Tarihlenen Bir Yapı: Salat Tepe II A: 6</i>	17
Atakan Akçay <i>A Late Uruk-Early Bronze Age Transitional Period Cemetery in the Upper Tigris Region: Aşağı Salat</i>	49
Elif Ünlü <i>Tell Tayinat Yerleşiminde Geç Tunç – Erken Demir Çağı Geçiş Dönemi Seramikleri Üzerinden Amik Ovası'nda Görülen Yerel Devamlılıklar ve Doğu Akdeniz Bağlantıları</i>	91
Bülent Kızılduman <i>Kıbrıs'ta Kaleburnu-Kral Tepesi/Galinoporni-Vasili'de Dikkate Değer Bir Geç Tunç Çağı Yapısı</i>	113
Aynur Özfirat <i>Melekli-Kültepe (İğdır) Höyüğü, Urartu Kalesi ve Columbarium: Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteğindeki Minuahinili (Karakoyunlu) Kenti</i>	161
İbrahim Hakan Mert <i>Kap Monodendri Poseidon (Enipeus) Altarı: Bir Altar mı Yoksa Deniz Feneri mi?</i>	183
Tuna Akçay <i>Sikke Buluntuları Işığında Olba'daki Pers ve Makedon Varlığı Üzerine Düşünceler</i>	211
Hüseyin Köker <i>Komama Gümüş Sikkeleri</i>	227
Mustafa Şahin – Murat Akın <i>Nikaia'dan Musa Heykeli: Polyhymnia</i>	241

Münteha Dinç – Serra Durugönül <i>Sculptural Workshop(s) of Lydia in the Light of Sculptures from Philadelphia and Thyateira</i>	251
Hüseyin Metin <i>Hellenistic Mouldmade Bowl Moulds from Kremna</i>	271
Gonca Cankardeş-Şenol – Erkan Alkaç – Mai Abdelgawad <i>The Results of Clay Analysis of Stamped Amphora Handles of Miletus and Rhodian Peraea in Alexandria (Egypt)</i>	297
Taylan Doğan – Kahraman Yağız <i>Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis</i>	317
Murat Durukan <i>Yeni Veriler Işığında Mallos, Magarsos ve Antiokheia ad Pyramos Problemi</i>	345
Ahmet Mörel <i>Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Bir Kırsal Yerleşimin Gelişimi: Çatıören Örneği</i>	381
Şener Yıldırım <i>Dating Dispute Over the Cross-in-Square Church in the Episcopal Palace in Side</i>	421

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
  - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
  - a. Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
  - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
  - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

- d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrilemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.
6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özetin altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
  - b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
  - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
  - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
  - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
  - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
  - c. The indication fig.:
    - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

* If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977   Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995   Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).
5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

NIKAIA'DAN MUSA HEYKELİ: POLYHYMNIA

Mustafa ŞAHİN – Murat AKIN*

ABSTRACT

A Muse Statue from Nikaia: Polyhymnia

The subject of the article is a female torso which was found possibly in Nikaia and is currently preserved at the Iznik Archaeological Museum. The sculpture, which has been able to reach today in a quite good condition except for the head, stands in a leaning position on a pedestal. It's position, the style of the dress and the work of the folds are typical of the Hellenistic period, and the torso is similar to Polyhymnia, from the muses of Philiskos. Nikaian Muse, should be a new variant of the Polyhymnia type and the closest example to the Philiskos muses, with the possible roll in the right hand, with a silk mantle covering only the hip side and also with the position of the left hand. In other words, this sculpture belongs to a slightly earlier time than the Archelaus relief dating to 130-120 BC. Thus, one more new variant of the type originally created in the middle of the 2nd century BC has been added to the literature. This new variant was especially preferred in the muse sarcophagi of the Roman Imperial period.

Keywords: İznik, Nikaia, Bythinia, Philiskos, Muse, Polyhymnia, Archelaos Relief.

ÖZET

İznik Arkeoloji Müzesi'nde korunan ve olasılıkla Nikaia'da bulunan bir kadın torsosu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Başı dışında oldukça iyi durumda günümüze ulaşmayı başarabilen heykel, bir kaideye yaslanır şekilde ayakta durmaktadır. Duruşu,

---

* Prof. Dr. Mustafa Şahin, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Görükle-Bursa. E-posta: mustafasahin@uludag.edu.tr

Murat Akın, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Görükle-Bursa. E-posta: muratakin16@icloud.com

Makale, TÜBİTAK 114K269 numaralı "Arkeolojik Yüzey Araştırması Işığında Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Nikaia" başlıklı proje ve Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BUAP(F)-2014/6 numaralı ve "Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Nikaia'sında (İznik) Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Tarihendirme" başlıklı projelerin desteği ile yazılmıştır. İznik Arkeoloji Müzesi heykeltıraşlık eserleri TÜBİTAK bursiyeri Murat Akın tarafından, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

Fotoğraflar:

Fig. 1-8: yazarlar.

Fig. 9: Polyhymnia, Roma, Musei Comunalı, Palazzo dei Conservatori (Andreae 2001, Taf. 169).

elbisenin giyim tarzı ve kıvrımların iççiliği tipik Helenistik Çağ özellikleri gösteren torso, tip olarak Philiskos'un musalarından Polyhymnia'ya benzemektedir. Nikaia Musası, hem sağ elinde yer alan olası rulo, hem salt kalça etrafını örten ipek manto, hem de sol elin duruş şekli ile Polyhymnia tipinin yeni bir varyantı ve Philiskos musalarına en yakın tarihli örnek olmalıdır. Diğer bir ifade ile heykelimiz, İÖ 130-120 arasına tarihlenen Archelaos Kabartması'na göre biraz daha erken bir tarihtendir. Böylece orijinali İÖ 2. yüzyılın ortalarında yaratılmış olan tipin yeni bir varyantı daha literatüre kazandırılmıştır. Bu yeni varyant, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi musa lahitlerinde tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İznik, Nikaia, Bithynia, Philiskos, Musa, Polyhymnia, Archelaos Kabartması

Makalenin konusunu normal insan boyutlarına göre küçük işlenmiş ayakta bir kadın torsosu oluşturmaktadır. Başlangıçta “Yaslanan Musa” olarak adlandırılan Polyhymnia tipine ait değişik replikalar ve varyantlar daha önce D. Pinkwart tarafından ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır¹. Daha sonra E. Atalay bilinen örneklere iki replik daha eklemiştir². Bu makale ile bugüne kadar tanınmayan bir örnek daha bilim dünyası ile tanışmış olacaktır³.

İznik Arkeoloji Müzesi'nde eski 2042, yeni 1032 envanter numarasıyla kayıtlı olan kadın heykeli Nikaia antik kentinde bulunmuştur, ancak bulunduğu yer ve müzeye nasıl geldiği konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. İnce kristalli, gri damarlı beyaz mermerden yontulmuş olan heykelin korunan yüksekliği 58 cm, genişliği 32 cm ve derinliği 16 santimetredir. Kaidenin genişliği 17 cm ve yüksekliği 7 santimetredir.

Chiton üzerine himation giymiş olarak resmedilmiş olan kadın heykelinin başı, sağ omzu ve sağ kolunun bir bölümü eksiktir (fig. 1). Kaide köşelerinde kopmalar mevcuttur. Diz üzerindeki bölüm etkili olmak üzere, yüzeyde çarpmaya bağlı kopmalar var. Perdahlanmadan kaba bırakılmış olan arka yüzeyde, bulunduğu yerdeki ortam ve konumuna bağlı olarak patina oluşmuştur (fig. 2).

Bir pedestale dayanmış şekilde ayakta duran figür 3/4'lük bir kıvrılma ile kendi sağına doğru dönmüştür (fig. 3-4). Pedestal üzerine uzattığı sol koldan destek alan sağ kol dirsekten bükülerek, eli ile çenesine destek olmaktadır. Sol omuz, sağına göre daha yukarıdadır. Vücut ağırlığı sol bacak üzerindedir; sağ dizden kırılarak solu üzerinden yana atılmış, sandaletli ayak parmak ucuyla yere basmaktadır (fig. 5). Böylece tatlı “S” çizen bir vücut hareketi ortaya çıkmıştır. Chiton,

¹ Pinkwart 1965b, 187 vd.

² Atalay 1989, 105, dn. 316.

³ Diğer örnekler için ayrıca bk. LIMC VII, 1994, 997 Nr. 213 bk. mousa, mousai (L. Faedo). 1015, Nr. 9, 1019, Nr. 59 vd. bk. musae (J. Lancha).

sol omuzu açıkta bırakacak şekilde giyilmiştir. Himation, belden baldırlara kadar, daha genel bir ifade ile kalça bölümünü örtecek şekilde chiton üzerindedir; himationun bir ucu sol kola gelip, kol üzerinden aşağı doğru bırakılmış, diğer ucu ise sağ kolun dirsek altından gelip pedestalin üzerinden aşağı doğru yayılarak inmektedir (fig. 6). Manto uçlarında püskül bulunmaktadır. Himation üst kenarının kıvrılarak tomar şeklinde uzanması, kayıp olan bel bölümünü görünür hale getirmiştir (fig. 7). Heykelin boyun altına gelecek şekilde sol göğüs üzerinde püskül şeklinde bir kabartının bulunduğu dikkat çekmektedir (fig. 8). Heykelin bir yüzünün perdahlanmadan bırakılması, iki cepheli veya boyutlu olarak düşünülüp dikildiğini göstermektedir (fig. 2). Heykelin orijinalde bir kaide üzerinde yer aldığı tabanda bulunan dübel deliğinden anlaşılmaktadır⁴.

Korunan bölümlerinden anlaşıldığı kadarıyla Nikaia torsosu, mantonun üst vücudu ve dizlerden sonra ayakları açıkta bırakacak şekilde giyilmesi, kolları ile önünde bulunan pedestala yaslanır şekilde ayakta durması, hareketli sağ ayağın parmak ucu ile zemine temas edilmesi gibi özellikler nedeniyle Archelaos Kabartması üzerinde Apollon'un hemen sağında duran musa ile yakın benzerlik göstermektedir. Bu tip erken tarihli yayınlarda "Yaslanan Musa" (die aufgelehnte Muse) olarak adlandırılırken⁵, günümüzde yaygın olarak *poly* (çok) ve *hymnos* (ilahî) kelimelerinden türetilen Polyhymnia ismiyle tanınmaktadır⁶.

Helenistik Çağ kadın heykelleri arasında yaygın olan ve Roma İmparatorluk Döneminde oldukça fazla replika ve varyantı bulunan tip, Berlin'den Louvre Müzesi'ne, Madrid'den Delos'a geniş bir coğrafyada görülebilmektedir⁷. Bu tipin betimlendiği ilk örneklerden birisi Prieneli Apollonios'un oğlu Archelaos'un adak stelidir⁸; stel üzerinde, 3. sırada ortada bir mağaranın önünde duran

⁴ Dübel deliğinin ölçüleri: En: 5,5 cm, Boy: 4 cm (korunan), Derinlik: 5 cm.

⁵ Ayrıca bk. Watzinger 1903, 4 vd; Pinkwart 1965a, 61; Pinkwart 1965b, 91 vd ve 187 vd; Durugönül 1997, 59 vd.

⁶ Atalay 1989, 185. LIMC VII, 1994, 1015 Nr. 9, 1019, Nr. 59 vd. bk. musae (J. Lancha). -Andreae 2001, 176 vd.

⁷ Replikler için bk. Watzinger 1903, 4 dn. 7; Pinkwart 1965b, 187 vd; Atalay 1989, 105 dn. 316; LIMC VII, 1994, 1015 Nr. 9, 1019 Nr. 59 vd. bk. musae (J. Lancha).

⁸ Plinius'un Roma'da Porticus Octaviae yakınlarında gördüğü ve üzerinde korunan yazıtına göre, Prieneli Apollonios'un oğlu Archelaos (Archelaus) isimli birisi tarafından adanan Archelaos Kabartması, 17. yüzyılda Bovillae'de bulunmuş ve 1819 yılına kadar, Roma'nın en eski ve en büyük özel sarayı olan Palazzo Colonna'da korunmuştur. Saray, 12. yüzyılda Köln'den Roma'ya göç eden Colonna Ailesi için 14. yüzyılda inşa edilmiştir. 19. yüzyılda British Museum'a götürülen adak stelinin stil ve ikonografisi hakkında bu güne kadar çok sayıda yayın yapılmıştır. Kabartma alanında babaları Zeus ve anneleri Mnemosyne ile birlikte 9 musa (esin perisi) koruyucu tanrıları Apollon ile birlikte betimlenmiştir. "Homer'in Apotheosisi/Tanrılaştırılması"nın anlatıldığı adak stelinin, şiir yarışmasında birinci olan bir şaire adandığı tahmin edilmektedir: Watzinger 1903, 1; Elderkin 1936, 497 vd; Pinkwart 1965a, 55, 62 vd; Pinkwart 1965b, 169 vd; Merker 1973, 179.

Apollon'un hemen sağında, pedestala yaslanmış şekilde Apollona'a doğru bakmaktadır⁹. Ayrıca, Halikarnassos'dan Musalar Kaidesi'nde¹⁰ ve sık olarak Roma İmparatorluk Döneminin musa lahitlerinde¹¹ karşımıza çıkmaktadır¹². Bu tipin yaratıcısı olarak İÖ 2. yüzyılın 2. çeyreğinde çalışan Rhodoslu Philiskos tahmin edilmektedir¹³.

Yunan ve Roma kültürünün ulaşabildiği coğrafyanın tamamında görülebilen Polyhymnia tipine ait replikalar, daha önce özellikle C. Watzinger ve Pinkwart tarafından etraflıca irdelenerek, tipin orijinalinin yaklaşık İÖ 2. yüzyılın ortalarına doğru yaratılmış olduğu belirlenmiştir¹⁴. Ancak replikaların büyük çoğunluğu Roma İmparatorluk Dönemine aittir¹⁵. Bu replikalardan bazılarında yapılan onarım ve tamamlamalar zaman zaman eleştirilere neden olmaktadır. Örneğin, Watzinger, Berlin'de bulunan replikanın başında ve sol elinde yapılan tamamlamaları, Archelaos Kabartması'nda yer alan Polyhymnia ile karşılaştırarak, orijinali yansıtmadığı sonucuna ulaşmıştır¹⁶.

Polyhymnia, Archelaos Kabartması üzerinde başını ve kalçadan aşağı bacaklarını açıkta bırakacak şekilde mantoyu vücuduna sıkıca sarmış, her iki kolda mantonun altında, manto ucu sağ kolun altından yer alan el tarafından tutulmakta, sağ kol ise dirsekten bükülerek yukarı kaldırılmış, eli çene altında, çeneye destek olur şekilde durmaktadır¹⁷. Baş tamamen açıkta, saçlar iri bukleler halinde her iki yandan arkaya doğru götürülüp (Melonenfrisur), başın arkasında at kuyruğu

⁹ Watzinger 1903, 4 vd. Taf. 1; Pinkwart 1965a, 55 vd. Taf. 28, özellikle 34; Pinkwart 1965b, özellikle 192-194, Taf. 1.

¹⁰ Pinkwart 1967, 89 vd.

¹¹ Wegner 1966, 109 vd; Atalay 1989, 105, dn. 319; LIMC VII, 1994, 1030 vd. bk. musae (L. Faedo).

¹² Tipe ait replikalar ilk olarak W. Amelung tarafından toplanmış olsa da, geçen zaman zarfında bulunan çok sayıda örnek ile sayı artmıştır. Ayrıca bk. Bieber 1981, 128.

¹³ İlk olarak Plinius tarafından Philiskos'un musa grubundan bahsedilmektedir (N.H. 36, 34). Archelaos Kabartması'ndaki 9 musa tipinden 7 tanesinin orijinallerini ilk olarak heykeltıraş Philikos tarafından yaratıldığı düşünülmektedir. Bunlardan birisi de konumuzu oluşturan Polyhymnia veya "Yaslanan Musa" tipidir. Ayrıca bk. Pinkwart 1965b, 91; Linfer 1976, 100 vd. Archelaos Kabartması üzerinde yer alan musalar ile Rhodoslu Philiskos'un heykelleri arasındaki benzerlikler daha önce Pinkwart tarafından ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Ayrıca bk. Pinkwart 1965b, 95 vd.

¹⁴ Watzinger 1903, 4 vd. dn. 7; Pinkwart 1965b, özellikle 192-194.

¹⁵ Pinkwart 1965b, 160; Durugönül 1997, 59 vd. L. Faedo, özellikle lahitler üzerinde betimlenen Polyhymnia tipinin değişik replika ve varyantları belirlemeye çalışmıştır. Nikaia örneği, Faedo'nun belirlediği tipler arasında, mantonun giyim şekli ve pedestalden aşağı bırakılan manto ucu ile tip W III'e benzemektedir. Ayrıca bk. LIMC VII, 1994, 1037 ve 1039, Tip W bkz. mousa, mousai.

¹⁶ Watzinger 1903, 5: "Der moderne Kopf ist falsch gerichtet; er war nicht dem Beschauer zugekehrt, wie auch die beiden Reliefs zeigen. Die vom Gewand umhüllte linke Hand ist ergänzt. Auf dem Relief des Archelaos ist das Ende des neben dem Felsen herabhängenden Mantels nicht mit Fransen besetzt, sondern einfach und glatt wie bei der Berliner Statue."

¹⁷ Pinkwart 1965a, 61, Taf. 34.

şeklinde bağlanmıştır. Diğer bir ifade ile bu tipte yanlara veya omuz üzerine inen herhangi bir saç tutamı söz konusu değildir¹⁸.

Nikaia torsosu, pedestale yaslanmasından, hareket eden bacağına ayak parmak ucu ile yere basmasına kadar Polyhymnia tipine yakın benzerdir (fig. 9)¹⁹. Ancak mantonun üst vücudun büyük bir bölümünü açıkta bırakacak şekilde kalça üzerini örtmesi farklıdır. Manto uçlarından birisi sol koldan aşağı doğru bırakılırken, diğeri sağ kolun dirsek altından gelip pedestalin üzerinden aşağı inmektedir. Sol eli pedestalin üzerine düz uzatılmış, sağ kol ise tipin orijinalinde olduğu gibi dirsekten kırılarak çeneye doğru kaldırılmıştır; kırık bizi yanıltmıyorsa, eli çene altındadır. El hizasında, çenenin altına gelecek şekilde boyun altı seviyesinde püsküle benzer plastik bir kabarıklık dikkat çekmektedir. Bu tipte saçın başın arkasında at kuyruğu şeklinde bağlandığı düşünülürse, bu detayın saç ucu olma olasılığı ortadan kalkar. Mantonun sarılma şekli püskülün manto ucuna ait olmayacağını da göstermektedir. Bu plastik detay olasılıkla sağ elde tutulan rulo olmalıdır. Normalde solunda tuttuğu bu belirteç²⁰, sol elin pedestal üzerine uzatılması nedeniyle sağ ele alınmış olabilir. Rulonun sağ elde tutulmasına, mantonun giyilme şekli ve sol elin duruşu da eklenirse Nikaia kadın heykeli ile tipe ait yeni bir varyant tespit edilmiş olmaktadır.

Böylece, İznik kadın heykelinin Polyhymnia replikleri arasında özel bir yere sahip olduğunu önermek istiyoruz. Ancak, bulunduğu mimari kontekst bilinmediği için hangi amaçla, nereye ve ne zaman dikildiği sorularına cevap bulmak zordur.

Kadın heykelinin duruşu, elbisenin giyim tarzı ve kıvrımların işleme şekli tipik Helenistik Çağ özellikleri göstermektedir. Sol bacağı üzerine ağırlığını vermiş olarak, önündeki pedestalden destek alır şekilde ayakta durmaktadır; sağ ayağını dizden hafif kırarak sol bacağın üzerinden soluna uzatıp, parmak ucu ile yere basmaktadır. Heykelimizi tarihlemek için karşılaştırılabilecek örneklerden birisi Archelaos Kabartması²¹, diğeri ise Halikarnassos Musalar Sunağı'dır. D. Pinkwart Archelaos Kabartması'nı yontan ustanın Rhodos ile ilişki içerisinde olduğunu düşünmektedir²². Pinkwart, Polyhymnia tipinin ilk olarak Philiskos ile İÖ 160-150 arasını ortaya çıktığını düşünmektedir²³. Archelaos Kabartması genellikle

¹⁸ Watzinger 1903, 5 vd. Abb. 2; Pinkwart 1965a, 62, Taf. 9.

¹⁹ Andreae 2001, 47 vd. Taf. 169.

²⁰ Pinkwart 1965a, 61, Taf. 34; Pinkwart 1967, 90.

²¹ Her ne kadar Roma'da bulunmuş olsa da Ege Adaları veya Anadolu kıyılarında bir sanat merkezine ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bkz. Watzinger 1903, 1.

²² Pinkwart 1965b, 91 vd.

²³ Philiskos'un İ.Ö. 160/150 civarında çalıştığından hareket ederek. Pinkwart 1965b, 157; Pinkwart 1967, 91.

İÖ 130–/20 arasına tarihlenmektedir²⁴. Halikarnassos'un Musa Sunağı için ise İÖ 120 tarihi önerilmektedir²⁵.

Torsomuz güçlü kalça, kaybolmuş bel, ince ve narin bir gövdeye sahiptir. Himation, chiton kıvrımlarını belirgin olarak gösterecek kadar ince bir kumaştan. Bu yönüyle Olgun Helenistik Dönemin sonlarına doğru ortaya çıkan ipek giysili kadınları anımsatmaktadır²⁶. Chiton ve himation kıvrımları masif ve güçlü işlenmiştir: Kıvrımlar sayı olarak az, ancak yüzeysel olduklarından fazla etkili değiller. Kalça üzerindeki manto kıvrımları ise başlayıp, diğeri ile birleşip devam ediyor. Hareketli bacak üzerinde farklı olarak diz kapağına doğru birleşerek ayak ile bacak arasında yelpaze şeklini almış. İÖ 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen İzmir ve Bodrum'dan Polyhymnia heykellerindeki²⁷ güçlü kalça hareketinin tamamen ortadan kalkması ve şematize olan tek düze kıvrımlar Nikaia torsosunun yüz yılın sonlarına inmemesi gerektiğini göstermektedir. İÖ 120 civarına tarihlenen Halikarnassos Musalar Sunağı üzerindeki Yaslanan Musa²⁸ hem hareket, hem de derin ve biraz daha canlı işlenen kıvrım yapısı ile torsomuza yakın bir tarihten olmalıdır. Archelaos Kabartması üzerinde yer alan Yaslanan Musa²⁹ ise hem güçlü kalça hareketi, hem de şematize olmaya başlayan, ancak henüz etkisini tam anlamıyla kaybetmeyen kıvrım yapısı ile Nikaia torsosunun yaklaşık aynı tarihlerde yontulmuş olabileceğini düşündürmektedir. Ancak, Nikaia torsosu, hareketli sağ bacakta diz kapağı ile ayak arasında oluşan yelpaze şeklindeki kıvrımları ile Philiskos'un oturan Urania heykeline benzemektedir³⁰. Bu nedenle Nikaia Polyhymnia heykeli Archelaos Kabartması'na göre biraz daha erken bir tarihten olmalıdır.

Sonuç olarak Nikaia Musası, hem olasılıkla sağ elinde yer alan rulosu, hem de salt kalça etrafını örten ipek mantosu ile Polyhymnia tipinin yeni bir varyantı ve Philiskos musalarına en yakın tarihli örnek olmalıdır. Nikaia torsosunun öncülüğünü yaptığını düşündüğümüz bu yeni varyant özellikle Roma İmparatorluk Dönemi musa lahitlerinde tercih edilmiştir.

²⁴ Pinkwart 1965a, 64; Pinkwart 1965b, 107 vd.

²⁵ Pinkwart 1967, 92.

²⁶ Horn 1931, 62 vd.

²⁷ Atalay 1989,105, Abb. 89 (İzmir), 91 (Bodrum).

²⁸ Pinkwart 1967, Taf. 54a.

²⁹ Pinkwart 1965a, Taf. 54.

³⁰ Pinkwart 1965b, 207 Nr. 3 Taf. 7a-b, 8a-b; LIMC VII, 1994, 1000 Nr.251a bk. mousa, mousai (L. Faedo).

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Andrae 2001   Andrae, B., Skulptur des Hellenismus, München.
- Atalay 1989   Atalay, E., Weibliche Gewandstatuen des 2. Jahrhunderts n.Chr. aus ephesischen Werkataetten, Wien.
- Bieber 1981   Bieber, M., The Sculpture of the Hellenistic Age, New York.
- Durugönül 1997   Durugönül, S., "Burdur Müzesi'nde Bir Yaslanan Musa (Müz)", TAD 31, 59-67
- Elderkin 1936   Elderkin, G.W., "The Deification of Homer by Archelaos", AJA 40/4, 496-500.
- Horn 1931   Horn, R., Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik. RM. Ergh. 2, München.
- Linfert 1976   Linfert, A., Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfiguren, Wiesbaden.
- Merker 1973   Merker, G.S., "A Hellenistic Muse in Jerusalem", Israel Exploration Journal 23/3, 178-180.
- Pinkwart 1965a   Pinkwart, D., "Das Relief des Archelaos von Priene", AntPl. IV, 55-65.
- Pinkwart 1965b   Pinkwart, D., Das Relief des Archelaos von Priene und die 'Musen des Philiskos, Kallmünz.
- Pinkwart 1967   Pinkwart, D., "Die Musenbasis von Halikarnassos", AntPl. VI, 89-94.
- Watzinger 1903   Watzinger, C., Das Relief des Archelaos von Priene, Dreiundsechzigstes Programm zum Winckelmannsfeste der archaeologischen Gesellschaft zu Berlin, Berlin.
- Wegner 1966   Wegner, M., Die Musensarkophage, ASR 5/3, Berlin.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9